

نقد کتاب

ناشر: مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور

نقدی بر مجموعه کتاب‌های «شناسایی و پراکنش گیاهان دارویی و صنعتی کشور»

محمدحسین لباسچی*

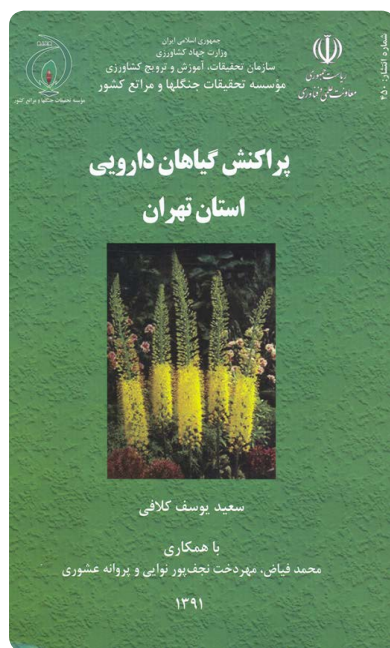
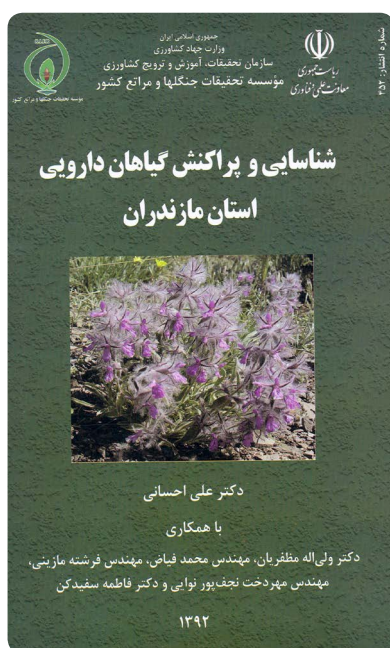
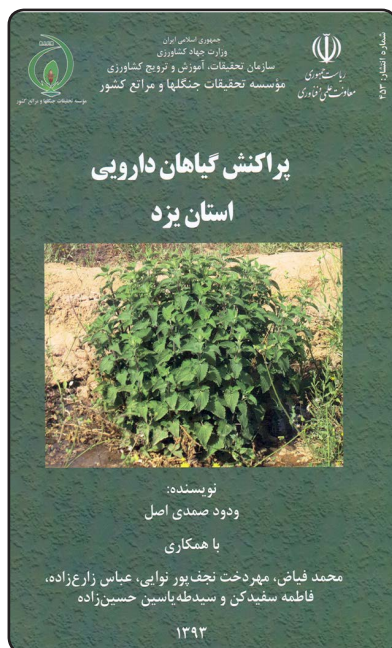
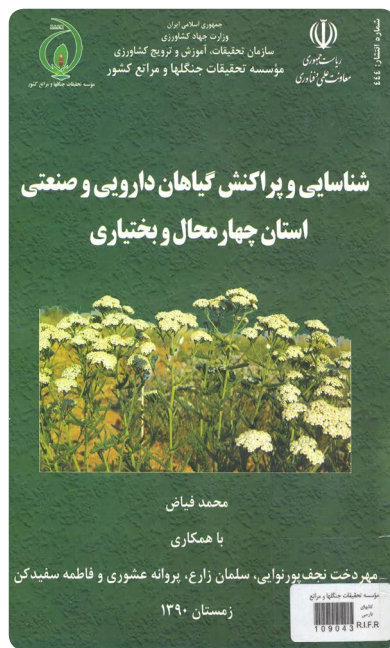
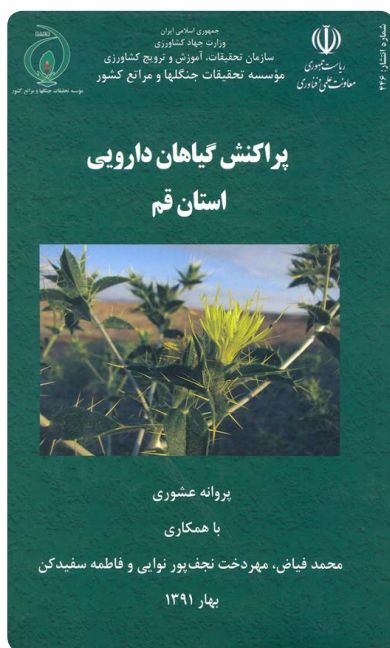
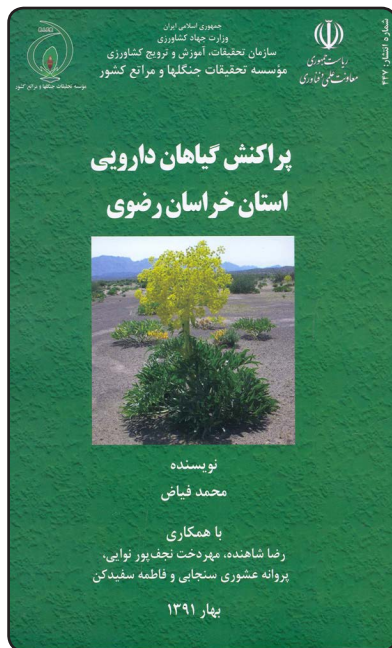
برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌های جامع تحقیقاتی و اجرایی گیاهان دارویی همواره منوط به وجود اطلاعات رویشگاهی و طبیعی بوده است. رشد مطلوب و باکیفیت گیاهان دارویی فقط در شرایط اکولوژیک و رویشگاهی مخصوص و مناسب امکان‌پذیر بوده که طی میلیون‌ها سال نیز ثابت و متعادل شده است. شناسایی محل یا محل‌های رشد و نیازهای اکولوژیک گیاهان دارویی گام‌های اولیه برای دستیابی به بهترین مدل‌های طبیعی تولید زراعی خواهد بود. از این‌رو، این موضوع همواره یکی از ارکان اصلی طرح‌های پژوهشی بخش تحقیقات گیاهان دارویی مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور بوده است. یکی از مهم‌ترین برون‌داده‌های طرح‌های بنیادین، تدوین مجموعه کتاب‌های مختلفی در زمینه مبدأ و منشأ رویشگاهی گیاهان دارویی است که در این نوشتار بخشی از آنها معرفی می‌شود.

مجموعه کتاب‌هایی که با عنوان کلی «شناسایی و پراکنش گیاهان دارویی و صنعتی» به تفکیک استان‌های مختلف کشور توسط مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور به چاپ رسیده، از جمله کتاب‌های ارزشمندی به‌شمار می‌روند که حاصل بیش از دو دهه تلاش پژوهشگران ستادی و مراکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان‌های مختلف کشور هستند. اطلاعات پایه برای تدوین این مجموعه نفیس، طی سفرها و مأموریت‌های مختلف پژوهشی و در قالب طرح‌های ملی شناسایی و پراکنش گیاهان دارویی کشور و شناخت رویشگاه‌های مرتعی تهیه شده که به‌نوبه خود شایان تقدیر است. طرح ملی شناسایی و پراکنش گیاهان دارویی ایران با توجه به نیاز اطلاعات علمی و کلاسیک کشور با حمایت مالی ستاد توسعه علوم و فناوری گیاهان دارویی و طب ایرانی (معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری) اجرا شده است. از این مجموعه، تاکنون ۱۰ مجلد مربوط به ۱۰ استان کشور در قطع رحلی به چاپ رسیده (جدول ۱) و ۱۴ جلد دیگر در دست تدوین است.

* دانشیار پژوهش، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران
پست الکترونیک: lebaschy@rifr-ac.ir

جدول ۱- مشخصات مجموعه کتاب‌های شناسایی و پراکنش گیاهان دارویی و صنعتی استان‌های مختلف کشور

ردیف	عنوان	نویسندگان	سال انتشار	تعداد صفحات	تعداد گونه‌های معرفی شده
۱	شناسایی و پراکنش گیاهان دارویی و صنعتی استان چهارمحال و بختیاری	محمد فیاض، مهرداد نجف‌پور نوایی، سلمان زارع، پروانه عشوری و فاطمه سفیدکن	۱۳۹۰	۲۷۶	۸۷
۲	پراکنش گیاهان دارویی و صنعتی استان خراسان رضوی	محمد فیاض، رضا شاهنده، مهرداد نجف‌پور نوایی، پروانه عشوری سنجایی و فاطمه سفیدکن	۱۳۹۱	۲۱۸	۱۳۲
۳	پراکنش گیاهان دارویی و صنعتی استان قم	پروانه عشوری، محمد فیاض، مهرداد نجف‌پور نوایی و فاطمه سفیدکن	۱۳۹۱	۲۴۷	۱۰۰
۴	پراکنش گیاهان دارویی و صنعتی استان تهران	سعید یوسف‌کلافی، محمد فیاض، مهرداد نجف‌پور نوایی و پروانه عشوری	۱۳۹۱	۱۶۶	۱۴۸
۵	شناسایی و پراکنش گیاهان دارویی و صنعتی استان مازندران	علی احسانی، ولی‌الله مظفریان، محمد فیاض، فرشته مازینی، مهرداد نجف‌پور نوایی و فاطمه سفیدکن	۱۳۹۲	۳۴۸	۱۴۳
۶	پراکنش گیاهان دارویی و صنعتی استان یزد	ودود صمدی اصل، محمد فیاض، مهرداد نجف‌پور نوایی، عباس زارع‌زاده، فاطمه سفیدکن و سیدطه‌یاسین حسین‌زاده	۱۳۹۳	۹۳	۴۶
۷	پراکنش گیاهان دارویی و صنعتی استان بوشهر	حمید هویزه، محمد فیاض، رستم خلیفه‌زاده، مهرداد نجف‌پور نوایی و مهری دیناروند	۱۳۹۴	۱۸۸	۸۵
۸	پراکنش گیاهان دارویی و صنعتی استان سمنان	محمود گودرزی، محمد فیاض، مهرداد نجف‌پور نوایی، پروانه عشوری سنجایی و رضا شاهنده	۱۳۹۵	۱۲۱	۱۱۰
۹	پراکنش گیاهان دارویی و صنعتی استان قزوین	سعید رشوند، علی احسانی، محمد فیاض، مهرداد نجف‌پور نوایی و محمدمهدی چرخچیان	۱۳۹۵-۱۳۹۶	۲۴۹	۱۴۸
۱۰	پراکنش گیاهان دارویی و صنعتی استان اصفهان	مرتضی خداقلی، محمد فیاض، راضیه صبحی و محمدتقی فیضی	۱۳۹۶	۱۲۴	۱۰۳

- در فصل سوم روش بررسی طرح مورد اشاره شامل مقدمات، مطالعات صحرائی، نحوه تلفیق اطلاعات و نگارش گزارش نهایی، یکپارچه‌سازی و تهیه گزارش استانی و شناسایی گیاهان دارویی استان ارائه شده است.

- فصل چهارم به تشریح نشانه‌های روی نقشه‌های پراکنش ارائه شده در کتاب پرداخته است.

- فصل پنجم به معرفی استان (از قبیل ویژگی‌های عمومی، وضعیت اقتصادی، آب‌وهوا، زمین‌شناسی، خاک‌شناسی و زمین‌شناسی، کشاورزی و سایر کاربری‌های

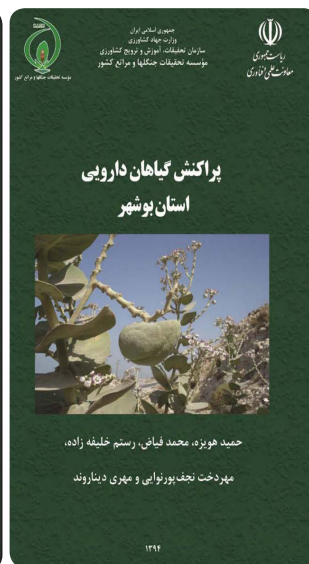
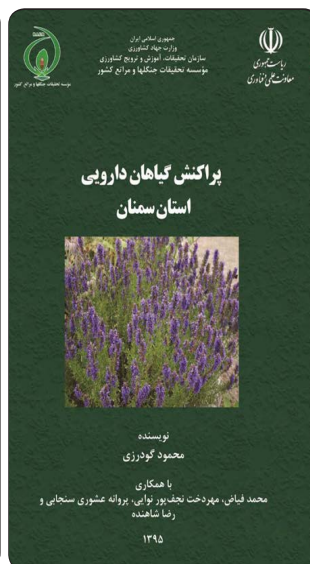
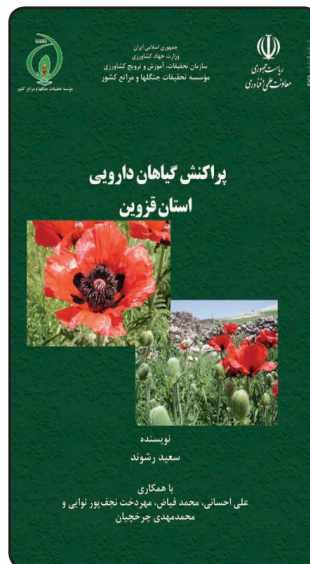
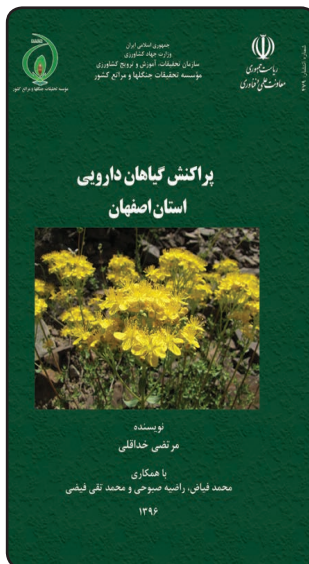
اولین جلد از این مجموعه در زمستان ۱۳۹۰ انتشار یافت و شماره اخیر آن مربوط به سال ۱۳۹۶ است. شمارگان کلیه جلدها ۱۰۰۰ نسخه است.

در کامل‌ترین جلد این مجموعه (جلد اول) فصل‌های زیر در کتاب چیدمان شده‌اند:

- در فصل ابتدایی به کلیاتی در مورد گیاهان دارویی پرداخته شده است.

- فصل دوم به اهداف اساسی طرح ملی مورد اشاره اختصاص یافته است.

- از نظر کیفیت چاپ، مرغوب‌ترین جلد‌های این مجموعه به ترتیب جلد‌های نهم (استان قزوین) و اول (استان چهارمحال و بختیاری) هستند که روی کاغذ گلاسه چاپ شده‌اند.

- تنها در جلد هفتم (استان بوشهر) گیاهان به ترتیب الفبایی نام خانواده گیاهی مرتب شده‌اند که برای خواننده کاربردی‌تر است و بهتر بود سایر مجلدات نیز از همین اصل پیروی می‌کردند.

در مجموع، مطالب ارائه‌شده در این مجموعه می‌تواند راهنمای مناسبی برای پژوهشگران، کارشناسان، مدیران و دانشجویان برای اطلاع از وجود و سطح رویشگاه‌های طبیعی گونه‌های مختلف دارویی در هر استان با هدف برنامه‌ریزی حفاظت، بهره‌برداری مجاز، بانک ژرمپلاسم، آموزش، تحقیقات گسترده‌تر و غیره باشد. از سوی دیگر، اطلاعات این مجموعه در شناخت نیازهای اکولوژیک گونه‌های دارویی، بهترین راهنما برای الگوبرداری نحوه تأمین نیازهای مختلف گیاهان دارویی (از قبیل نیازهای اقلیمی و تغذیه‌ای) برای دستیابی به ظرفیت رشد کمی و کیفی در مزرعه خواهد بود. این مهم ضمن مانع‌زدایی برداشت‌های بی‌رویه از رویشگاه‌های طبیعی هر استان، موجب رونق تولید گیاهان دارویی در مزرعه و تأمین نیازهای روزافزون مصارف سنتی، صنعتی و صادرات خواهد شد. این مجموعه توانسته تا حد زیادی خلأ علمی موجود در زمینه شناسایی و پراکنش گیاهان دارویی کشور را برطرف کند. چاپ سایر مجلدات این مجموعه در سال‌های آینده نیز می‌تواند بر غنای آن بیفزاید. توجه به کاستی‌های ذکر شده در این نوشتار و تلاش در راستای برطرف کردن آنها در مجلدات آینده نیز موضوعی است که باید به‌جد مورد توجه نویسندگان قرار گیرد.

اراضی) اختصاص یافته است.

- در فصل‌های ششم و هفتم نیز به ترتیب وضعیت پوشش گیاهی و گونه‌های دارویی استان ارائه شده است. فصل اخیر که هدف اصلی کتاب است، بیشترین حجم مطالب را به خود اختصاص داده است. در این فصل ابتدا مشخصات عمومی گیاه دارویی (نام فارسی و خانواده گیاهی) ذکر شده و سپس به تشریح ویژگی‌های آن شامل معرفی تیپ‌های گیاهی واجد گونه مورد نظر، مساحت، محدوده و گستره پراکنش تیپ‌ها، حدود ارتفاعی و ویژگی‌های آب‌وهوایی و واحدهای اراضی موجود اشاره شده است. همچنین، برای هر گونه، نقشه‌ای رنگی با عنوان گستره پراکنش گونه در استان ارائه شده که محدوده پراکنش گونه را با رنگ مشخصی در حوزه تقسیمات جغرافیایی استان نشان می‌دهد؛ به طوری که با یک نگاه می‌توان وضعیت رویشگاه‌های طبیعی هر یک از گونه‌ها را در سطح استان تشخیص داد و با مراجعه به متن و منطقه‌بندی اقلیمی، خاکی و جغرافیایی، شناخت به‌نسبت کاملی از منطقه، سطح پوشش گونه مورد نظر و نیاز اکولوژیک آن به‌دست آورد.

از جمله موارد دیگری که در مورد این مجموعه می‌توان به آنها اشاره کرد، عبارتند از:

- حجیم‌ترین جلد این مجموعه (۳۴۸ صفحه) مربوط به استان مازندران است. در این کتاب، نویسندگان علاوه بر معرفی ۱۴۳ گونه دارویی استان، در فصل مجزایی با عنوان سایر گونه‌های دارویی استان به معرفی ۲۴۹ گونه دیگر پرداخته‌اند. البته برای این گونه‌ها نقشه پراکنش ارائه نشده و فقط کلیاتی در مورد هر گونه به‌همراه شکل آن ذکر شده است. مبحث سایر گونه‌های دارویی استان در برخی جلد‌های دیگر (همانند استان یزد) نیز به چشم می‌خورد، اما بسیار مختصر نگارش شده است.